

na nepostojanje predgovora ili kvalitetnijega uvoda, nije vidljivo što je autor ovom knjigom zapravo htio pokazati: sintezu dosad objavljenih radova, što je teško prihvatljivo s obzirom na oskudnost prethodnih studija na tu temu, ili izvorno znanstveno djelo, što opet ne stoji u potpunosti zbog upotrebe poznatih dokumenata, činjenica i tvrdnji. Primjerice, kao primarni se izvor koriste *Sabrana djela Josipa Broza Tita* (ur. Pero Damjanović, 30 svezaka, Beograd 1977. – 1989.), koja se pritom uzimaju nekritički, preuzimajući tvrdnje onako kako ih je autor (J. B. Tito) tumačio (20).

Nadalje, ubacivanje čitavih transkribiranih dokumenata u drugom, četvrtom i šestom poglavlju, praksa je koja se rabi u veoma rijetkim slučajevima. Dokument je ovdje kao objekt historičareve interpretacije, a ne subjekt dan na slobodno tumačenje čitateljima – bez drugih dokumenata i bez uvida u širu sliku njihovo cjelovito objavljivanje naprosto nema smisla. Zadaća je povjesničara sintetizirati dostupne materijale, koji su prethodno analizirani, te naposljetku iznijeti cjelovite zaključke, uz preduvjet postavljanja pravih istraživačkih pitanja, koja su ovdje, čini se, izostala. Naposljetku, sam je zaključak knjige, s obzirom na nejasno izraženo istraživačko pitanje ili više njih, pomalo „tanak“.

Bez obzira na dobre ili manje dobre kritike, knjiga je poželjno štivo za znanstvenike koji se bave razdobljem Drugoga svjetskog rata i neposrednoga poraća na području Jugoslavije, kao i za sve ljubitelje povijesti kojima je ova tematika zanimljiva.

Ivan Žagar

Bojan Dimitrijević, *Bitka za Trst 1945.-1954.*, Zagreb: Despot Ininitus, 2014., 272 str.

Bitka za Trst 1945.-1954. Bojana Dimitrijevića obrađuje Tršćansko pitanje od njegova početka 1945. do završetka 1954., kada je predstavljalo gorući problem talijansko-jugoslavenskih odnosa i jednu od žarišnih točaka hladnoratovskoga svijeta. U predgovoru je najavljeno da je knjiga autorov „pokušaj da ponudi koherentnu priču o tršćanskoj vojno-političkoj krizi koja je obilježila prvo desetljeće socijalističke Jugoslavije, pa tako i Hrvatske, i susjedne Italije“, odnosno „svojevrna studija slučaja kako se tadašnja

Jugoslavija nosila s velikim vojno-političkim izazovom u njegovom deseto-godišnjem trajanju“ te da je težište stavljeno na događaje od 1952. do 1954. godine. Nabrajajući monografije koje su se bavile Tršćanskim pitanjem, autor je istaknuo studiju *Tršćanska kriza 1945-1954* Bojana Dimitrijevića i Dragana Bogetića,² koja obrađuje vojni i politički aspekt Tršćanskoga pitanja. Međutim, nije napomenuo da je velik dio teksta knjige *Bitka za Trst* (zajedno s bilješkama) doslovno preuzet iz knjige *Tršćanska kriza 1945-1954*. Navest ćemo nekoliko primjera počevši s predgovorom. U knjizi *Tršćanska kriza 1945-1954* predgovor počinje ovako: „Pisati danas o Tršćanskoj krizi 1945-1953. godine može delovati kao bavljenje temom koja nije mnogo povezana sa srpskom historijom ili sa aktuelnim trenutkom i iskušenjima našeg vremena. Istoričari koji su se bavili ovom temom ili je samo istraživački doticali znaju njen značaj i njeno mesto u istoriji socijalističke Jugoslavije.“³ U knjizi *Bitka za Trst 1945.-1954.* predgovor započinje: „Pisati danas o Tršćanskoj krizi 1945.-1953. godine može djelovati kao bavljenje temom koja nije mnogo povezana s hrvatskom povijesti ili s aktuelnim trenutkom i iskušenjima našeg vremena. Povjesničari koji su se bavili ovom temom ili je samo istraživački doticali, znaju njezinu važnost i njezino mjesto u povijesti socijalističke Jugoslavije.“ (7). Sljedeći primjer preuzimanja teksta glasi ovako: „Novu etapu odnosa u delikatnom tršćanskom pitanju donela je 1947. godina. Dalje regulisanje statusa sporne teritorije, na osnovu Potsdamskog ugovora, preuzeo je još u jesen 1945. Savet ministara inostranih poslova četiri velike sile pobjednice u Drugom svetskom ratu. Na konferenciji mira u Parizu prihvaćen je projekat ovog tela o formiranju Slobodne teritorije Trsta, kao posebne međunarodne jedinice pod upravom guvernera i Saveta bezbednosti UN.“⁴ – „Novu etapu odnosa u delikatnom tršćanskom pitanju donijela je 1947. godina. Dalje reguliranje statusa spornog teritorija, na temelju Potsdamskog ugovora, preuzeo je još u jesen 1945. Savjet ministara vanjskih poslova četiri velike sile pobjednice u Drugom svjetskom ratu. Na konferenciji mira u Parizu prihvaćen je projekt ovog tijela o formiranju Slobodnog teritorija Trsta, kao posebne međunarodne jedinice pod upravom guvernera i Vijeća sigurnosti UN-a.“ (60). Potom slijedi: „Snage Jugoslovenskog ratnog vazduhoplov-

² Bojan Dimitrijević – Dragan Bogetić, *Tršćanska kriza 1945-1954. Vojno-politički aspekti*, Beograd 2009.

³ Isto, 7.

⁴ Isto, 36.

stva (JRV) na zapadu Jugoslavije bile su organizovane u 3. avio-korpus, kojim je komandovao general-major Vlado Matetić. Njegove tri divizije bile su respektivne kako po moralu i borbenoj gotovosti, tako i delom raspoloživom tehnikom. Ova jedinica imala je oko 240 aviona, a na njenoj teritoriji nalazila se Viša vazduhoplovna škola u Ljubljani sa preko 40 klipnih lovaca tipa S-49C i Jak iz sastava 185. školskog puka. U korpusu, ipak, nije bio nijedan mlazni avion!⁵ – „Snage Jugoslavenkog ratnog zrakoplovstva (JRZ) na zapadu Jugoslavije bile su organizirane u 3. avio-korpus, kojim je zapovjedao general-major Vlado Matetić. Njegove tri divizije bile su respektivne kako po moralu i borbenoj spremnosti, tako i dijelom zahvaljujući tehnikom kojom su raspolagale. Ova jedinica imala je oko 240 aviona, a na njenoj teritoriji nalazila se Viša vazduhoplovna škola u Ljubljani sa preko 40 klipnih lovaca tipa S-49C i Jak iz sastava 185. školskog puka. U korpusu, ipak, nije bio niti jedan mlazni avion!“ (175). Nastavlja se: „Suprotno očekivanjima SAD da će se situacija oko Trsta smiriti povlačenjem njihovih trupa iz Zone A, u gradovima širom Jugoslavije počele su da izbijaju sve masovnije demonstracije u kojima se manifestovalo antiameričko i antibritansko raspoloženje Jugoslavena. Iako su u početku delovale spontano, ubrzo su poprimile sve organizovaniji karakter. Društveno-političke organizacije i sindikati su otvoreno pozivali radnike i građane da javno izraze svoje negodovanje.“⁶ – „Suprotno očekivanjima SAD da će se situacija oko Trsta smiriti povlačenjem njihovih snaga iz Zone A, u gradovima širom Jugoslavije počele su izbijati sve masovnije demonstracije u kojima se manifestiralo antiameričko i antibritansko raspoloženje Jugoslavena. Iako su u početku djelovale spontano, ubrzo su poprimile sve organiziraniji karakter. Društveno-političke organizacije i sindikati otvoreno su pozivali radnike i građane da javno izraze svoje negodovanje.“ (236). Posljednji primjer glasi: „Sporazum SAD, Velike Britanije i Jugoslavije o rešenju tršćanskog pitanja konačno je potpisan 31. maja 1954, posle šest meseci usaglašavanja jugoslovenskih stavova sa angloameričkim zahtevima. Usvojena je platforma prema kojoj STT de jure nije ukinuta, ali je de fakto podeljena između Jugoslavije i Italije. Jugoslaviji je, osim pored Zone B, pripao i 11,5 km² dubok pojas na Miljskom poluostrvu (Zona A) sa oko 4.000 stanovnika. Italija je dobila ostali deo Zone A i severoistočni ugao Zone B, koji

---

5 Isto, 125.

6 Isto, 107.

gotovo nije bio naseljen. Vlade SAD i Velike Britanije su se obavezale da će posle potpisivanja ovog sporazuma od strane Italije, dati izjavu da neće podržavati bilo čije teritorijalne aspiracije na ovom prostoru, čime će biti naglašen definitivan karakter rešenja.⁷ – „Sporazum SAD, Velike Britanije i Jugoslavije o rješenju tršćanskog pitanja konačno je potpisan 31. svibnja 1954, poslije šest mjeseci usuglašavanja jugoslavenskih stavova s anglo-američkim zahtjevima. Usvojena je platforma prema kojoj STT „de iure“ nije ukinut, ali je „de facto“ podijeljen između Jugoslavije i Italije. Jugoslaviji je, osim Zone B, pripao i 11,5 km² dubok pojas na Miljskom poluotoku (Zona A) s oko 4.000 stanovnika. Italija je dobila preostali dio Zone A i sjeveroistočni ugao Zone B, koji gotovo nije bio naseljen. Vlade SAD i Velike Britanije obavezale su se da će poslije potpisivanja ovog sporazuma od strane Italije, dati izjavu da neće podržavati bilo čije teritorijalne aspiracije na ovom prostoru, čime će biti naglašen definitivan karakter rešenja“ (247). Sasvim je očito da se radi o jednakim tekstovima koji su prošli manje izmjene tijekom prevodenja sa srpskoga na hrvatski jezik. Ne radi se o plagijatu s obzirom na to da je riječ o istom autoru, ali može ostaviti dojam neprofesionalnosti izdavača i autora.

Knjiga je strukturno podijeljena na dvije cjeline. U prvoj se cjelini, „Vojno rješenje Tršćanske krize poslije 1945.“ (11-89), autor bavi razdobljem od ulaska jugoslavenskih i savezničkih snaga u Trst početkom svibnja 1945. do 1953., kada su se, prema autorovu mišljenju, stvorili realni preduvjeti za rješavanje Tršćanskoga pitanja. U tome se dijelu autor posvetio ulasku jugoslavenskih i savezničkih snaga u Trst i promjenama koje su pogodile područje Trsta i okolice poslije završetka „utrke za Trst.“ Izneseni su stavovi Saveznika (ponajviše SAD-a i Velike Britanije) i jugoslavenskih vlasti prema Tršćanskom pitanju, kao i promjene u odnosima između Saveznika i Jugoslavije. Autor se osvrnuo na formiranje Vojne uprave Jugoslavenske armije, iznio je napetosti koje su se odvijale između suprotstavljenih strana, među kojima se ističe obaranje dva američka aviona, ali i drugi incidenti. Potom je analizirao okolnosti koje su dovele do stvaranja Slobodnoga teritorija Trsta, napetosti koje su uslijedile nakon njegova formiranja te pristup Jugoslavije američkom sustavu vojne pomoći 1951. i njezino stupanje u Balkanski savez. Međutim, propustio je pružiti širi kontekst međusavezničkih odnosa pred kraj Drugoga svjetskog rata

---

7 Isto, 163.

koji su utjecali na razvoj i oblikovanje Tršćanskoga pitanja te iznijeti nekoliko podataka koji bi svakako pojasnili odnose između zapadnih saveznika i Jugoslavije. Također je propustio navesti izjavu britanskoga feldmaršala Alexandera od 19. svibnja 1945., kojom je jugoslavensku okupaciju Trsta usporedio s fašističkim okupacijama,⁸ što je bio presedan u komunikaciji između ratnih saveznika, a koja pruža primjer do koje su mjere pojedine visokopozicionirane ličnosti zapadnih saveznika bile spremne ići u slanju propagandnih poruka. Naposlijetku, do potpisivanja sporazuma 20. lipnja 1945. između delegata Jugoslavenske armije i predstavnika savezničkih snaga na Sredozemlju, kojim su se utvrdile odredbe o provođenju sporazuma potpisanoga jedanaest dana ranije, došlo je tek nakon što je Staljin učinio presudan pritisak na Tita, što autor nije spomenuo. Nije spomenut ni utjecaj raskola Tito – Staljin na povlačenje odluke zapadnih saveznika o predaji uprave Zone A Slobodnoga teritorija Trsta Italiji 1948., a taj je raskol utjecao i na kasnije pristupanje Jugoslavije sustavu američke vojne i financijske pomoći.

U drugoj cjelini, „Tršćanska kriza 1953.“ (90–261), autor se pozabavio uzrocima, razvojem i rješenjem Tršćanske krize 1953. s naglaskom na njezin vojni aspekt. Uzroke u pogoršanju odnosa između Jugoslavije i Italije autor pronalazi u radikalnim potezima koje je u vezi s Tršćanskim pitanjem počela poduzimati nestabilna vlada talijanskoga premijera Alcidea de Gasperija kako bi ojačala svoj položaj u talijanskoj javnosti. Porast političke napetosti između dviju zemalja poslužio je kao katalizator za incidente na državnoj granici, zaključuje Dimitrijević. U analizi talijansko-jugoslavenskih odnosa autor se dotaknuo postupaka nove talijanske vlade Giuseppea Pelle i talijanskoga Glavnog stožera, koji su u jednom trenutku razmišljali o iznenadnoj okupaciji Zone A Slobodnoga teritorija Trsta, a osvrnuo se i na aktiviranje vojnih snaga obiju zemalja u jesen 1953. U istom kontekstu autor analizira održavanje velike vojne vježbe JNA u rujnu 1953., na kojoj su bili brojni strani promatrači. Analizirajući vojni aspekt krize, autor je posvetio pozornost i zrakoplovnim formacijama koje su odigrale veliku ulogu tijekom Tršćanske krize i borbenim moralom jugoslavenskih i talijanskih snaga. U mnogo se manjoj mjeri posvetio odnosima Saveznika prema Tršćanskoj krizi, sukobima na diplomatskom polju te postupcima koji su doveli do smirivanja i mirnoga rješenja krize 1954.

---

8 Svetozar Rajak, *Yugoslavia and the Soviet Union in the Early Cold War*, London 2010., 51.

Slijede „Zaključak“ (262-264) i njegov engleski prijevod (265-267), potom popis izvora i literature (268-271) te naposljetku bilješka o autoru (272). Posebno je pohvalno što knjiga sadrži preko stotinu fotografija iz razdoblja Tršćanske krize.

Kad se sve uzme u obzir, *Bitka za Trst 1945.-1954.* nije uspjela u potpunosti pružiti koherentnu sliku o Tršćanskoj krizi, prije svega zbog nedostatka širega političkoga konteksta u kojem je kriza nastala, razvijala se i završila. Unatoč tome, knjiga pruža brojne informacije o vojnom aspektu krize i kao takva sjajan je izbor za zaljubljenike u vojnu povijest, dok će onima koji žele razumjeti potpuniju sliku Tršćanske krize poslužiti kao dobra polazišna točka.

Nikša Minić

Stipan Trogrlić, *Represija jugoslavenskog komunističkog režima prema Katoličkoj crkvi u Istri 1945. – 1971.*, Pazin – Pula: Državni arhiv u Pazinu / Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – područni centar Pula, 2014., 412 str.

Državni arhiv u Pazinu kao nakladnik i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – područni centar Pula kao sunakladnik izdali su 2014. djelo *Represija jugoslavenskog komunističkog režima prema Katoličkoj crkvi u Istri 1945. – 1971.* Stipana Trogrlića.

U prvom poglavlju autor razdoblje nakon okončanja rata do uključno godine 1947. naziva vremenom „politike mrkve i batine“ prema Crkvi u Istri. Godinu 1947. smatra vremenom „reduciranja suradnje na račun represije“. U njoj se osobito analiziraju događaji vezani za napad na svećenika Miroslava Bulešića. Moglo bi se reći da je ovaj svećenik, danas blaženik, na razini memorije Crkve u Istri postao kroz razdoblje komunizma ono što je Alojzije Stepinac postao na hrvatskoj nacionalnoj razini. Unutar prvoga razdoblja u tekstu „Agrarna reforma u sustavu reforme“ autor piše o materijalnom osiromašivanju Crkve, tj. oduzimanju crkvenih materijalnih dobara. Analizira zakonske okvire, pri čemu temeljito gleda na župnu i dekanatsku razinu te razne crkvene nadarbine i imovinu. U drugom poglavlju „Izgradnja sustava represije 1947. – 1952.“ Trogrlić piše o različitim oblicima pritiska, progonu klera i laika, sudskim procesima i